

ΝΕΟΣ

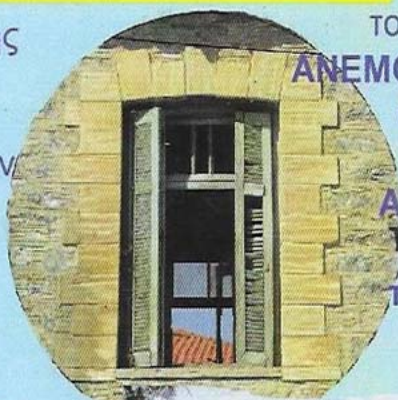
ΑΣΤΕΡΟΣ

Περιοδικό

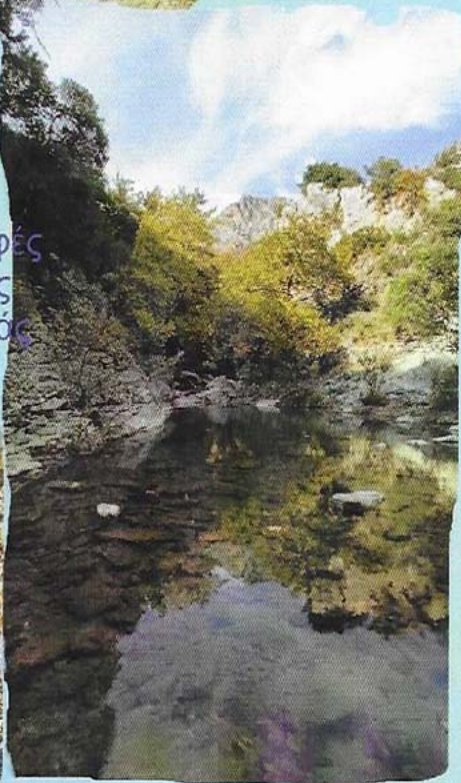
Γεωγραφία, Ιστορία, Πολιτισμός της περιοχής Κύμης

τεύχος 20
Ανοιξη 2022

- Ο ποταμός Μανικιάτης κινδυνεύει από μια "πράσινη" επένδυση
- Φωτογραφία 5 γενεών
- Η ανέγερση των Δημοτικών Σχολείων στο Αυλωνάρι και στο Μονόδρι, στις αρχές του 20ού αιώνα
- Το τοπικό μας χιούμορ
- Η μορφή της γρηπίδας στα παραδοσιακά μας κτίρια
- Ο Ομέρ πασάς και οι Έλληνες άμαχοι κατά την Επανάσταση
- Τα "βγαλμένα μάτια" στις μορφές των Αγίων στις παλιές εκκλησίες
- Ένας Κουμιώτης της Διασποράς
- Κείμενο του Κωστή Καρτελιά

ΤΟ **ΟΧΙ** στις
ΑΝΕΜΟΓΕΝΝΗΤΡΙΕΣ
να μην μείνει
στα λόγια
Ας αναλάβουμε
ο καθένας
τις ευθύνες του

Ο ΓΕΛΩΣ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΚΥΜΑΙΟΙΣ

Ένα χαλαρό σχεδιάσμα μελέτης για το τοπικό μας χιούμορ
(συννοδευόμενο από καρικεύματα)

Είναι χαρακτηριστικό των πρωτόλειων συγγραφέων, όταν καταπιάνονται με κάποιο θέμα που έχει διαχρονική διάσταση, να ξεκινούν την ανάπτυξή του από τα «βάθη της ιστορίας». Παρότι το θέμα «χιούμορ στην Κύμη» εμπεριέχει επιπλέον και μια θεωρητική ασάφεια, θα προσπαθήσουμε εδώ να μην εμπλακούμε σε κοινότοπους πλατειασμούς.

Αν και η ιστορική σχέση ανάμεσα στη Μικρασιατική Κύμη και τη δικιά μας, την Ευβοϊκή Κύμη, μέλει να αποδειχθεί, αρκετές φορές μας φαίνεται ότι τα «ανέκδοτα» για τους Κυμαίους της απέναντί μας Κύμης, όπως τα διέσωσαν οι αρχαίοι συγγραφείς (ο Ιεροκλής κυρίως, βλ. Νίκος Μουλακάκης, Τα αστεία της Αρχαίας Ελλάδας, εκδ. Επικαιρότητα, 1994) πηγαίνουν σε μας τους Ευβοείς Κυμαίους, «γάντι». Και για το δηκτικό τους χιούμορ, αλλά και για κάτι περισσότερο απ' αυτό. Σύμφωνα με ένα από αυτά οι Μικρασιάτες συνονόματόι μας είχαν νοικιάσει, ως δήμος, τα στέγαστρα της αγοράς σε κάποιους εμπόρους. Όταν κάποτε έπιασε δυνατή βροχή και ενώ, περπατώντας έξω από τα στέγαστρα, οι επισκέπτες της αγοράς είχαν γίνει μούσκεμα μέχρι το κόκκαλο, συμπεριφέρονταν «σαν να μην τρέχει τίποτα». Παρότι οι ενοικιαστές έμποροι τους καλούσαν καλοπροαίρετα να προστατευτούν κάτω απ' αυτά.

Εκτός, ενδεχομένως, από κάποια αφέλεια στη στάση των (εκεί) Κυμαίων στο «ανέκδοτο» αυτό, για την οποία άλλωστε και ψέγονται, διακρίνεται και μια υπερηφάνεια, «ψωροϋπερηφάνεια» θα την έλεγαν κάποιοι, που είναι χαρακτηριστικό και αυτή, αρκετών σύγχρονων Ευβοιωτών Κυμαίων. Ίσως όμως να υπάρχει και κάτι πέρα απ' αυτό. Ο Στράβωνας νομίζω, διασώζει την πληροφορία ότι οι Μικρασιάτες Κυμαίοι, έβαλαν δασμό στα ξένα πλοία που προσάραζαν στο λιμάνι τους, μόνο αφού πέρασαν τριακόσια χρόνια από την κατασκευή του. Και αυτή η πληροφορία δίνεται για να ψέξει υποτίθεται την αφέλειά τους. Ήταν όμως η στάση τους αυτή, απόρροια αφέλειας, ή μιας φυσικής ανθρωπίνης γενναιοδωρίας, ειδικά απέναντι στους ξένους;

Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, το διάστημα είναι τεράστιο. Όμως οι άνθρωποι ποτέ δεν έπαψαν να γελούν. Το ίδιο υποθέτουμε και οι Κουμιώτες. Και σίγουρα, καθώς το γέλιο έχει σαν κύρια αφορμή την συμπεριφορά των ανθρώπων, ήταν και οι ίδιοι εκτεθειμένοι στη φιλόγελη διάθεση των άλλων. Από αυτή την άποψη, ακόμα και στα δύσκολα χρόνια του επαναστατικού Αγώνα, υπήρχε «χώρος» για γέλιο. Το ανέκδοτο που διασώζει ο Ναθαναήλ Ιωάννου (1857) και το οποίο σατιρίζει την απληστία αλλά και τη δειλία μερικών Κουμιωτών, είναι χαρακτηριστικό:

Κυμαίός τις προς τον Δύστον ώδευεν, ίνα λαφυραγωγήση από της αποθήκης του Ομέρμπεη· όντινα δε απήντα ηρώτα να μάθη λέγων «καλέ, πού 'σαν το στράτευμα[;]», ο δε, εις τον Δύστον· «ώ καλέ πήραν τον τόν Δύστο; χαράστο· τσέντα, Μαρία, το γάδαρο, τσέντα να πάμε· αχ καλέ, που δεν πήρ' ακόμα ένα σάκκο· καλέ άντε, βγαίνω το 'σώβρακό μου και βάζω καμπόσο τσα μέσα· άντε, καλέ τώρα, σουγγίζε το

γάδαρο». Αφού δε οι Τούρκοι διεσκόρπισαν τους ημετέρους, και είδε τινες φεύγοντας, σπουδαίως ηρώτησε «καλέ ήντα 'ναι[;] Τούρκοι' ε καλέ! Πιάκανέ μας οι Τούρκοι['] γύρισε, Μαρία, το γάδαρο, γύριστον ... («Ευβοϊκά», σελ.73, σημ.)

Και, με την ευκαιρία, ένα άλλο κουμιώτικο ανέκδοτο από τα χρόνια του Αγώνα. Φωνάζει ο γιός στη μάνα του: «Ω μάνα τρέξε, έπιακα έναν Τούρκο!». Η μάνα έντρομη: «Πωπώ Παναγία μου! Τι έκαμες κειχάμου μωρέ; Μόλα τον μωρέ να πάει στα κομμάτια ο αναθεματισμένος!». Και ο γιός: «Μάνα εγώ τονε μόλησα! Εκείνος δε με μολάει!».

Γιάννης Αντωνίου

Ατυχώς, για το κουμιώτικο χιούμορ τον 19ο αιώνα, οι πηγές μας είναι λιγοστές: ντόπιοι συγγραφείς με χιουμοριστικό γράψιμο δεν μας είναι γνωστοί, και εφημερίδες (εβδομαδιαίες) άρχισαν να βγαίνουν μόλις το 1865, στη Χαλκίδα. Από τον «σοβαρό» πάντως τύπο της Χαλκίδας, έχουμε τα επόμενα χρόνια, κάποιες ειδήσεις από την Κύμη και την περιοχή γύρω από αυτήν, που θα μπορούσαν να θεωρηθούν αστείες, δηλαδή σαφείς αφορμές για γέλιο. Όπως η κατάρρευση του πατώματος του ορόφου αρχοντικού σπιτιού σε βαφτίσια (τότε τα βαφτίσια γίνονταν και σε σπίτια), που έφερε τους πολυάριθμους καλεσμένους, τον ένα πάνω στον άλλο, στο υπόγειο του σπιτιού, χωρίς ευτυχώς να τραυματιστεί σοβαρά κανείς («Εύρυτος», 15/11/1869). Ή όπως τα λόγια και τα «καμώματα» του τότε μητροπολίτη Καρυστίας Μακάριου («Παλίρροια», 22/4/1884), που και οι τρόποι του ήταν λίγο «χωριάτικοι», αλλά και χτυπήθηκε πρόωρα από γεροντική άνοια, δίχως να αποχωρήσει παρά μόνο όταν η κατάσταση έφτασε στο απροχώρητο.

Το (νεότερο) τοπικό χιούμορ, «διακινήθηκε» περιστασιακά μέσω των κουμιώτικων εφημερίδων (που ξεκίνησαν να κυκλοφορούν τα πρώτα χρόνια του 20ού αιώνα), αλλά πιο ευδιάκριτα μέσω κάποιων ντόπιων συγγραφέων.

Ο Γιάννης Αντωνίου, πιο γνωστός στην Κύμη με το φιλολογικό ψευδώνυμο «Πετισούνας», δημοσίευσε τα χρονογραφήματά του μετά τον πόλεμο και μέχρι το θάνατό του, το 1962, κυρίως στις εφημερίδες της Κύμης «Ευβοϊκή» (πριν από το 1950) και «Κυμαϊκά Νέα» (1955-1960). Σε πολλά από τα χρονογραφήματα του Αντωνίου, το χιούμορ είναι το στοιχείο που κυριαρχεί. Κυρίως ο χρονογράφος αναδεικνύει σε κωμικό στοιχείο την αφέλεια των παλιότερων Κουμιωτών στα διάφορα ζητήματα, σε σύγκριση με τις «νέες αντιλήψεις». Συνήθως όμως όχι για να την χλευάσει ή να την ψέξει αλλά, άλλοτε για να την εμφανίσει σαν χαμένη πλέον αθωότητα και άλλοτε σαν βαθύτερη σοφία απέναντι στις επιφανειακές κρίσεις και τις επιπόλαιες επιλογές της «νέας εποχής».

Δείγματα κουμιώτικου χιούμορ έχει δώσει νωρίτερα, στα λίγα δημοσιευμένα λογοτεχνικά κομμάτια που μας άφησε, και ο «Νίσος Πρα.σούδας» (η τελεία δεν είναι τυπογραφικό λάθος), περίεργο φιλολογικό ψευδώνυμο του Δημοσθένη Μωραϊτή, που από τους παλαιότερους μορφωμένους Κουμιώτες αναγνωριζόταν ως βαθύς γνώστης της τοπικής ιστορίας και παράδοσης. Θεωρώ χαρακτηριστικό δείγμα του τοπικού μας χιούμορ, την περιγραφή της σκηνής που βρισκόμαστε στο μικρό του αφήγημα που με τίτλο «Ο Άγιος Σταμάτιος και τα θαύματά του», δημοσίευσε το 1928 στην (μηνιαία) εφημερίδα «Κυμαϊκή». Ο Ειρηνοδίκης του τόπου, κατοικεί με τη σύζυγό του στον όροφο ενός σπιτιού, που στο ισόγειό του λειτουργεί καφενείο. Σε συζήτηση που έχει με τον τυχαία διερχόμενο από εκεί μπάρμπα-Σταμάτη, παραπονείται ότι η γυναίκα του δεν τολμάει να βγει στο μπαλκόνι γιατί οι θαμώνες του καφενείου δεν έχουν άλλη δουλειά να κάνουν από το να κοιτάζουν το βρακί της. Και ο ετοιμόλογος και πανέξυπνος παρά τον φαινομενικά αφελή τρόπο του, μπαρμπα-Σταμάτης, του απαντά: «Ε τότε πες της να το βγάλει, για να μη φαίνεται!».

Γνωστή είναι και η περίπτωση του Κωστή Μώρου (1885-1941) ικανότατου «στιχοπλόκου», μάλλον Κονιστριάτη στην καταγωγή (σύμφωνα με τους Γιάννη Γκίκα και Άγγελο Μαντά -1991, στη μονογραφία του για αυτόν-, αν και ο ίδιος κάπου γράφει ότι κατάγεται «εκ της ευάνδρου Κύμης»), που έκανε σπουδαία καριέρα στη Χαλκίδα, εκδίδοντας (και συντάσσοντας σχεδόν μόνος του, έμμετρα και ομοιοκατάληκτα κατά μεγάλο μέρος) διάφορα σατιρικά έντυπα, με πιο γνωστό τον μακρόβιο «Εωσφόρο». Παρότι ιδιαίτερα προικισμένος στο να φτιάχνει ρίμες, το χιούμορ του είναι σπάνια επιθετικό, ιδιαίτερα σε ό,τι έχει σχέση με τα τοπικά δρώμενα. Και ο λόγος είναι μάλλον ότι τα έντυπα που έβγαζε, συντηρούνταν οικονομικά από τις συνδρομές των Χαλκιδέων αναγνωστών τους.

Χιουμοριστική-σατιρική εφημερίδα βγήκε κάποια στιγμή και στην Κύμη: ο «Πειρασμός», το 1931, με εκδότη τον Α. Φραγκούλη, εφημερίδα που τυπωνόταν στο τυπογραφείο του Καλλιανού. Κυκλοφόρησαν, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία του Φουσάρα, επτά (τουλάχιστον) φύλλα, ατυχώς όμως φαίνεται ότι δεν έχει σωθεί κανένα από αυτά. Ο πατέρας μου θυμόταν ένα από τα σλόγκαν «προώθησης» της

εφημερίδας, από το οποίο συμπεραίνουμε ότι κατά ένα τουλάχιστον μέρος, αυτή συντασσόταν έμμετρα: «Μερακλής και Βλάμης / συζητούνε και τα χάνεις! / Πάρτε “Πειρασμό” / να σας φύγει ο καημός». Ο Μερακλής και ο Βλάμης ήταν δυο γραφικοί τύποι της Κύμης της εποχής. Πιθανόν από την απήχηση του “Πειρασμού” να παρακινήθηκε και ο Κωνσταντίνος Κωστίδης και έβγαλε τον «Ελπιδοφόρο» (με υπέρτιτλο «Παρατηρητής»), ένα μονόφυλλο 4ου σχήματος (όμοιο με εφημερίδα), συνταγμένο σε έμμετρο στίχο και με σφοδρά αντι-βενιζελικό (ημι-χιουμοριστικό) περιεχόμενο. Μάλλον (το φύλλο δεν έχει ημερομηνία) εν όψει των εκλογών του 1932.

Η δεκαετία πάντως του 1930 φαίνεται ότι ήταν μια εποχή που τα χιουμοριστικά φύλλα είχαν πέραση γενικότερα: στο Αλιβέρι εκδίδεται (1934) ο «Κρότος», μια εφημερίδα με (τοπικό) σατιρικό περιεχόμενο (στην οποία βρίσκουμε συχνά και θέματα από την Κύμη), και στις Κονίστρες (1937) το «Ευβοϊκόν Βήμα», μια εφημερίδα που αυτοχαρακτηρίζεται ως «πολιτικοσατιροκοινωνική».

Από το 12ο φύλλο του «Κρότου», αντλούμε μερικά στιχάκια, αφιερωμένα «Σε ένα Κουρέα στην Κύμη», σαν ένα είδος εύθυμης διαφήμισής του:

«Κάθε άσχημη κοπέλα / να της πώ γώ τι θα κάνη / τα μαλλιά της να τα κόβη / στο Χατζόπουλο το Γιάννη / για να δει πώς εμμορφένει / κι όλοι Μις θα την φωνάζουν / πώς εμμόρφηνε ως τόσο / το μυαλό τους θα το σπάζουν / Κι’ η μπασμένες σαραντάρες / ας τραβήξουνε ψαλίδι / Στου Χατζόπουλου του Γιάννη / δεν χρειάζεται φιασίδι».

Στις κουμιώτικες πολιτικοκοινωνικές εφημερίδες που βγήκαν τις δεκαετίες του 1920 και 1930, όπως και μεταπολεμικά, τα χιουμοριστικά έμμετρα στιχουργήματα σπανίζουν, και την εύθυμη διάθεση των αναγνωστών «επιφορτίζονται» να φτιάξουν κυρίως οι χρονογράφοι, με πιο σημαντικό (μεταπολεμικά) τον «Πετισούνα», για τον οποίο μιλήσαμε ήδη. Μπορούμε πάντως να παρατηρήσουμε γενικά ότι το χιούμορ εύρισκε δυσκολότερα δρόμο προς το κοινό στις εφημερίδες που εξέδιδαν οι (τότε) συλλογικοί φορείς. Σε αντίθεση με τις εφημερίδες που εξέδιδαν κάποιοι ιδιώτες,

«Στιχοπλόκοι», χειριστές δηλαδή του γραπτού λόγου που γράφουν για τετριμμένα συνήθως θέματα, σε έμμετρο και ομοιοκατάληκτο στίχο (θεωρώντας μάλιστα την ομοιοκαταληξία σαν κύριο στοιχείο ποιότητας ενός στιχουργήματος), είναι σχεδόν βέβαιο ότι υπήρχαν στην περιοχή μας ήδη από τα χρόνια της τουρκοκρατίας (βλ. Μ. Ποντίκης, «Βιβλία, τύπος, συγγραφείς», στον τόμο Κύμη 19ος-20ός αιώνας / Ιστορία και Πολιτισμός, σελ. 210). Πιθανότατα γράφονταν από τότε και σατιρικά και χιουμοριστικά στιχουργήματα. Θεωρούμε δεδομένο ότι αν υπήρχαν μαρτυρίες, ιδίως για τον 19ο αιώνα, θα ήταν εμφανής μια αδιάσπαστη συνέχεια στην παραγωγή τέτοιων μορφών, συνέχεια που θα έφτανε μέχρι τις μέρες μας. Δείγματα λαϊκών στιχουργημάτων μπορεί να δει κανείς μέχρι και σήμερα, στις τοπικές εφημερίδες και πιο σπάνια σε έντυπα και βιβλία που εκδίδουν οι ίδιοι οι «στιχοπλόκοι». Στη «Φωνή των Ανδρονιάνων» (την μόνη τοπική εφημερίδα στην περιοχή του πρώην Δήμου Κύμης που εξακολουθεί να εκδίδεται), η παρουσία ντόπιων «στιχοπλόκων» (για να πω την αλήθεια, αυτή η λέξη δεν μου αρέσει) ήταν μέχρι σχετικά πρόσφατα, μόνιμη. Ένα μικρό δείγμα παρόμοιας στιχουργικής είναι και το ακόλουθο: «Την πεθερά μου την

καλή / την δάκωσ' ένα φίδι! / Τι συμφορά! Η πεθερά μου γλύτωσε / και ψόφησε το φίδι!» (Νίκος Μάστορης, από τους Μαλετιάνους).

Τα αντικείμενα του χιούμορ των συγγραφέων είναι φυσικά πάρα πολλά, ένα από τα πλέον συνήθη όμως, είναι οι «γραφικοί τύποι», όπως έχει επικρατήσει να λέγεται. Ο «ιχνηλάτης» του κουμιώτικου χιούμορ Γιάννης Αντωνίου-«Πετισούνας» συνδέει (χιουμοριστικά) την οικονομική ακμή της Κύμης, με τον «πληθωρισμό» της σε γραφικούς τύπους, «ταραγμένες ψυχές» όπως τους αποκαλεί ο ίδιος. Καθόλου άστοχα μάλιστα, αφού πίσω από κάθε μια τέτοια περίπτωση, κρύβεται μάλλον ένα ανθρώπινο δράμα):

«Ποιόν να πρωτοθυμηθείς; [μιλάει για τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, στην Κύμη πάντα] Τον Μανώλη της Κόρδας με τη στοχαστική μελαγχολία του, που σε μυσούσε στα μυστήρια του απείρου; Το Γιώργη του Καραχάλη, που με ασυνάρτητα τραυλίσματα σου 'λεγε τον καημό μιας ερωτιάρικης ψυχής, που μη βρίσκοντας ανταπόδοση στον αγάριστο τούτο κόσμο, είχε τοποθετήσει κι αυτή την ερωτική της στοργή στη σκύλλα του Βουρτάκη, με τόσο δυσάρεστες συνέπειες; Το Γιώργη της Μιχαλακίνας, με το μικρό τριγωνικό κεφαλάκι, που με τα γρυλλίσματά του σου εξηγούσε νόστιμα και απλά, πώς καθάρισε ο Γιώργης το λαιμό του πατέρα του, από τις σαβούρες, με το σουγιά; Το Νικολό του Καλύβη, που με απλωμένο το χέρι, σε σοβαρή και σιωπηλή ικεσία, σε κοίταζε επίμονα με τα μεγάλα όλο ασπράδι μάτια του, και που ήταν έτοιμος να αναλυθεί σε ιλαρότητα για να σου διηγηθεί αντί μιας πεντάρας το πώς έκλειψε ο Νικολός κάτι μάλαγα-μάλαγα γιαπράτσα από το Μαρούσι, και το πώς τα έτρωγε δύο-δύο; Τον Γκανή, που σου 'βγαζε τη γλώσσα του και αξιούσε επιτακτικά μια δεκάρα, μια δεκάρα; Την οχυρωμένη επίθεση του Νικολού του Σταθιού, που πετροβολούσε το ... Θεό; (...) Τα δύο ζευγάρια τους Γιαλλούρηδες με τη στωική υπομονή τους και τη μοιρολατρική τους απάθεια, που έφθανε σε σημείο ανείπωτης χριστιανικής ανοχής; Και που είχε για οικογενειακό έμβλημα: «Αγάντα Ρίνα μου, Αγάντα ... Κι αυτό θα περάση...». Τη Λαλού του Τσάμη με την υστερία της, που ανέβαινε τα σκαλοπάτια του Καπνουτζή κι έβριζε τους πάντας και τα πάντα; «Κιουλάμπεη» φώναζε η έρημη η Λαλού «Κιουλάμπεη, πού θα μας πας ...» και σκόρπαγε τον τρόπο στα μικρά παιδιά ..., που δεν ξέρανε τι ήθελε η ταλαίπωρη!... Ή τη σειρά των αποχτηνωμένων από το μεθύσι; Τον Ατάμ, τον βαρύ Αρμένη χαμάλη, αμίλητο και σκουντουφλό (αν σε πάταγε ο Ατάμ ούτε ελέφας δεν θα σου 'καμε μεγαλύτερη ζημιά), το Νικολάκη το Χάμπα (το τσαρούχι του φάνταζε σα μνήμα μικρού παιδιού) που έκαμνε και τον ντελάλη, χωρίς να κατορθώσει ποτέ του να πη μια λέξη σωστή ... Τον Μπαμ Κολοκύθα;» (Κυμαϊκά Χρονογραφήματα, σελ.234-235).

Τα σκωπτικά παρατσούκλια (σοσόμια, παρανόμια) είναι μια ιδιαίτερα γόνιμη «περιοχή», στην οποία εκδηλώνεται το κουμιώτικο χιούμορ. Παλαιότερα, σχεδόν δεν υπήρχε Κυμαίος δίχως παρατσούκλι. Το ίδιο συνέβαινε, από όσο γνωρίζω, και στα γύρω χωριά (Βίταλο, Πλατάνα, Ενορία κ. α.). Τα περισσότερα ήταν βέβαια πειρακτικά, και όχι σπάνια μειωτικά. Αναφέρονταν στην εμφάνιση, την καταγωγή, την απασχόληση, τη συμπεριφορά, την οικονομική κατάσταση ή τις γλωσσικές εκφράσεις που χρησιμοποιούσε κάποιος. Το κακό είναι ότι έτσι και «κολλούσαν» σε κάποιον το πα-

ρατσούκλι, αυτό τον ακολουθούσε μέχρι το θάνατο. Πολλές φορές στην Κύμη το παρατσούκλι ενός προγόνου συνόδευε και τους απογόνους μέχρι την τρίτη γενιά ή και ακόμα πιο πέρα.

Το λογότυπο και οι πρώτες αράδες του μονόφυλλου ΕΛΠΙΔΟΦΟΡΟΣ του Κ. Κωστίδη.

Όπως είναι γνωστό, παλιότερα, πολλά παρατσούκλια (στη χώρα μας, αλλά νομίζω ότι ισχύει παντού) έγιναν επώνυμα¹. Δεν θέλει ιδιαίτερη ανάλυση το ότι και το επώνυμο του γράφοντος, προέρχεται από παρατσούκλι.

Από μια καταγραφή παρατσουκλιών (τι άβολη που είναι μερικές φορές η γενική!) της Κύμης, που έκανα το 1990 (με αρχικό υλικό πληροφορίες από τον πατέρα μου) παρουσιάζω μερικά: Από την εμφάνιση κάποιου: Σβανάς (παλιός θεολόγος στο Γυμνάσιο), Κασιδερός (Ποταμία), Πρασούδας (είχε περίεργο κεφάλι), Σβούλος. Από τις παραξενιές της συμπεριφοράς του: Μπουζούς (μάλλον φιλοχρήματος, από την ξενική λέξη μπουζού, τσέπη), Σκαμπίλος (του άρεσε να παίζει το παιχνίδι «σκαμπίλο» στην τράπουλα), Πανάς (νομίζω ότι το παρανόμι έχει να κάνει με μια μορφή φετιχισμού), Φον Τουλουμοτύρης (ταγματасαφάλης που στην Κατοχή μιμούσαν τους Γερμανούς). Από λέξεις που δυσκολευόταν κάποιος να πει (συνήθως όταν ήταν παιδί): Πουτανιάς (Κακολύριανος, μικρός έλεγε «Πουτανία» την Ποταμία, το χωριό), Αούας.

¹ Μάλλον, όταν η ύπατη διοικητική αρχή / το κράτος αφαίρεσε από τα τοπικά διοικητικά όργανα την αρμοδιότητα να διαχειρίζονται σε πρώτο βαθμό τις οικονομικές και τις άλλες σχέσεις των πολιτών με την κεντρική εξουσία, και τις πήρε άμεσα υπό τον έλεγχό του, επεκτείνοντας το μηχανισμό του και πολλαπλασιάζοντας τους υπαλλήλους του. Προηγουμένως στα χωριά, για να διακρίνονται οι άνθρωποι μεταξύ τους, αρκούσε συνήθως το βαφτιστικό τους και το όνομα του πατέρα τους (ο Μήτσος του Κωστή, ο Βασίλης του Γιώργη) ή (στην περιοχή μας) της μάνας του (ο Παναγής της Λένης). Οι ξενομερήτες όμως κρατικοί υπάλληλοι, καθώς αγνοούσαν τις προσωπικές σχέσεις των κατοίκων, χρειαζόνταν και τρίτο όνομα. (Αυτό που λέω είναι μόνο μια υπόθεση).

Υπάρχουν και μερικά παρατσούκλια που δημιουργήθηκαν χωρίς φανερό αιτία, και μόνο επειδή ο «χαρακτηριζόμενος» αντέδρασε θυμωμένα σε έναν «σουρεαλιστικό» χαρακτηρισμό (η καθημερινότητά μας έχει πολύ περισσότερο σουρεαλισμό από όσο συνήθως φανταζόμαστε), που του αποδόθηκε: κάποιος λοιπόν είπε στον άλλο, πάνω σε ένα ψευτοκαυγά: «Πώς είσαι έτσι ρε; Σαν πατημένη κουράδα είσαι!». Και ο αποδέκτης της κουβέντας θύμωσε πολύ. Αποτέλεσμα: του έμεινε εφ' όρου ζωής το παρατσούκλι «Πατημένη κουράδα», που εξελίχθηκε και σε απλά «Πατημένη» (το μαγαζί της Πατημένης κλπ.).

Για να είναι επιτυχημένο ένα παρατσούκλι δεν αρκεί η φαντασία του «δημιουργού» του, είναι αναγκαία και η κοινωνική αποδοχή του «ευρήματος». «Μάστορας» λοιπόν στην παραγωγή παρατσουκλιών (στην Κύμη) πιο πρόσφατα, ήταν ο μακαρίτης ο Μήτσος ο Κούταλης (και αυτό δεν είναι κανονικό επίθετο: μάλλον κάποιος πρόγονός του είχε έρθει από την Κούταλη της Μικράς Ασίας). Σίγουρα δεν ονομάτιζε ανθρώπους από κακία (γιατί ήταν αυτό που λένε «χρυσή καρδιά») αλλά μάλλον χάριν αστεϊσμού. Δικής του έμπνευσης ήταν τα γνωστά στον καιρό του, παρατσούκλια «Μάου-μάου», «Τραμπάκουλος», «Μπαλούκ» (ο «κάτοχός» του, που έχει πεθάνει προ πολλού, είχε έρθει από τη Μικρά Ασία· Baluk στα τούρκικα σημαίνει ψάρι) κ. α.

Οι ανταγωνιστικές διαθέσεις και η ζήλεια ανάμεσα στα χωριά, έχει δώσει στην περιοχή της Κύμης το «προνόμιο», τα πατριδωνύμια (οι λέξεις που δηλώνουν την καταγωγή των κατοίκων του κάθε χωριού), να έχουν κοντά τους (για τους ντόπιους ομιλητές τουλάχιστον) και ένα ομαδικό παρατσούκλι. Μερικά χωριά σκώπτονται (ανώδυνα ή πιο επιθετικά) για την κύρια ασχολία των κατοίκων τους: οι Οχτωνιάτες είναι «Κρεμμυδάδες», οι Κακολύριανοι «Κοφινάδες», οι Κονιστριάτες «Ξυδιάδες», οι Αλιβεριώτες «Μαυρογόνατοι» (από τη δουλειά στα ορυχεία). Άλλα όμως χωριά, έχουν περίεργα παρατσούκλια, μερικά από τα οποία εκτός από μειωτικά, έχουν και ιστορικά ανεξιχνίαστη καταγωγή. Έτσι οι Βιταλιώτες έχουν το παρατσούκλι «Βοϊδόσκαρες», οι Ενοριάτες το «Φελλοί», οι Οξυλιθιώτες το «Μουρούνες» και οι Κουμιώτες (ακούγεται σπάνια) το «Ψωμόλυσσες», ίσως γιατί ήδη από την εποχή της Τουρκοκρατίας λόγω της επέκτασης της καλλιέργειας του αμπελιού, είχαν ελλείψεις σε σάρι και δημητριακά (δες και το ανέκδοτο από τον Ναθ. Ιωάννου, που παραθέσαμε προηγουμένως).

Η κοινοποίηση μιας αστείας ιστορίας ανώδυνου συνήθως παθήματος ενός συγχωχωριανού, αλλά και το ήπιο πείραγμα, είναι στοιχεία που μαζί με τις αναγκαίες καθημερινές συναλλαγές και τις κοινές διασκεδάσεις, στηρίζουν στην πράξη την συνοχή της κοινότητας. Η ανθρώπινη ζωή, καθώς είναι γεμάτη απρόοπτα, δίνει στην μικρή κοινωνία του [κάθε] χωριού πολύ συχνά τις αφορμές για δραματικές ή κωμικές αφηγήσεις. Η Κύμη δεν αποτελεί εξαίρεση. Το πείραγμα από την άλλη, είναι μια ιδιότυπη έκφραση χιούμορ, που είναι, νομίζω, πολύ χαρακτηριστική της ελληνικής κουλτούρας γενικά. Και δεν είναι μόνο οι γραφικοί τύποι, που λίγο «αγαθοί» και «μπόσικου» όπως είναι, δίνουν στους υπόλοιπους «έδαφος» για πείραγμα. Ο κάθε άνθρωπος έχει τα τρωτά στο χιούμορ των άλλων σημεία του, ειδικά όμως στις μικρές κοινωνίες η οικειότητα που δημιουργεί η καθημερινή επαφή με λίγους εξ ορισμού ανθρώπους, κάνει το πείραγμα μια πολύ συνηθισμένη μορφή αστεϊσμού. Από πειράγματα άλλω-

στε ξεκινούν πολλά παρατσούκλια. Στο καφενείο ειδικά, αυτή η μορφή «απογειωνόταν» (και εξακολουθεί να υφίσταται), καθώς υπέβασκαν και αντιπαλότητες δημιουργημένες λ. χ. από μια παρτίδα στην τράπουλα, κάποια οικονομική διαφορά ή για την «καρδιά» μιας γυναίκας. Δεν ήταν άλλωστε σπάνιο το πείραγμα να ξεπερνούσε κάποια όρια, και σε μια τέτοια περίπτωση εκείνος που το δεχόταν θα έπρεπε να έχει «γερό στομάχι». (Παραπέμπω σαν παράδειγμα στην ιστορία για τον απατημένο σύζυγο που αφηγείται ο «Πετισούνας» στο χρονογράφημα με τίτλο «Πρωτοχρονιάτικο στοίχημα» / Κυμαϊκά Χρονογραφήματα, σελ. 27-29).

Ένα άλλο είδος αστεϊσμού σε ημερήσια διάταξη, στις μικρές επαρχιακές κοινωνίες παλιότερα, ήταν η φάρσα. Οι φάρσες βέβαια παλιά στα χωριά (και στην Κύμη) ήταν, σε σχέση με το χιούμορ των ημερών μας, «βάρβαρες» και χοντροκομμένες. Ένα σύντομο δείγμα από τα «ημέτερα» καταδεικνύει του λόγου το αληθές: Ο Μπιλιλής, ήταν άνθρωπος της διασκέδασης και της «πλάκας». Ήταν επίσης ιδιαίτερα ευτραφής. Κάποια φορά λοιπόν έπιασε ένα δωμάτιο σε ένα από τα μικρά ξενοδοχεία της Κύμης της εποχής (μιλάμε για το μεσοπόλεμο), κάλυψε το κεφάλι και το πρόσωπό του έτσι που να μοιάζει με γυναίκα, ξάπλωσε στο κρεβάτι και κουκουλώθηκε. Ένας φίλος του έτρεξε να βρει μια μαμή: «Κυρά μαμή, τρέξε γρήγορα, μια ξένη είναι στο ξενοδοχείο και είναι έτοιμη να γεννήσει!». Σε λίγο μπήκαν στο δωμάτιο, η «ετοιμόγεννη» βογγούσε, και η μαμή ανασήκωσε τα σκεπάσματα. Οπότε βρέθηκε μπροστά στα απόκρυφα του ξεβράκωτου Μπιλιλή, που με την «αποκάλυψη» ξέσπασε, όπως και ο φίλος του, σε τρανταχτά γέλια. Αν λιποθύμησε, η καυμένη η μαμή, δεν το θυμάμαι. Αυτός που μου είχε πει αυτή την ιστορία, είναι πλέον πολύ μακριά για να τον ρωτήσω.

Το χιούμορ της «κουμιάτικης παρέας», ήταν ένα μίγμα από πειράγματα, «πλάκες» (ή ας πούμε, κάπως ήπιες φάρσες) και ευτράπελες αφηγήσεις. Υπό την επήρεια του κρασιού, εννοείται ότι γινόταν πιο «παραγωγικό» και πιο θορυβώδες, καθώς οι αναστολές παραμερίζονταν και οι διαπροσωπικοί φραγμοί έπεφταν. Η οινοποσία, όπως είναι γνωστό από τα αρχαία χρόνια, συμφιλιώνει και «προάγει» την κοινωνικότητα. Γενικά, το χιούμορ της παρέας είναι σχεδόν πάντα προφορικό και άμεσο. Είχαμε όμως στην Κύμη και περιπτώσεις που εκδηλώθηκε σε γραπτή μορφή, σαν συλλογική μάλιστα δράση. Όπως στη «διακήρυξη» που έβγαλαν το 1968 μερικοί φίλοι που υπέγραφαν ως «Όμιλος Κρασοπατέρων Κύμης & Περιχώρων»

Ο. Κ. Κ. Π.
ΟΜΙΛΟΣ ΚΡΑΣΟΠΑΤΕΡΩΝ
ΚΥΜΗΣ & ΠΕΡΙΧΩΡΩΝ

Συμετίων **Ανεγνωρισμένον**
 (Αρ. Διαγράμμιος Κρασοδικείου
 διαπιστώνει τον λόγω μεγάλης σοφίας)

ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΟΠΟΥ ΚΑΛΟ ΚΡΑΣΙ
ΔΕΛΤΙΟΝ
ΚΡΑΣΟΚΑΤΑΝΑΛΩΤΟΥ

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ
ΠΡΟ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΤΑ ΔΕΚΑΙΑ ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΜΑΣ !!!

Νά άκκορσοθόν άδικοι οι Άλινοι
 ήλ' έμ'άδος και νά γεμισθόν με
 κρασί γιά νά τρέχουν οι άρσους καθ'
 όλο τό 24ωρον Οι παραγωγοί νά ο-
 ροντίσσουν νά παράγουν δύο φορές
 τό χρόνο Κρασί.
 Στίς ταβέρνες νά γίνουν άνοστήρια

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΝ

*Άρθρον 1ον- Όταν πίνης νά
 πληρώνης, ή τράκα άπαγορεύεται.
 Οι Μπατήριδες Δικαιούνοτι άσθη-
 ματος άπό τό κρασοπατριαν.

*Άρθρον 2ον- Κατάστατον όριον
 πόσεις 500 δράχμα στην καθισία.

*Άρθρον 3ον- Ό πρόεδρος δύ-
 ναται νά έπιβάλλη ποινός και πρόσ-
 άπό 100 έως 400 δραμόκια.

Είναι δεδομένο ότι η αρχαία («ειδωλολατρική») κουλτούρα, επιβίωσε σε διάφορες αφηγήσεις και πρακτικές, μέχρι σχεδόν τις μέρες μας. Οι Απόκριες είναι ένα τέτοιο αρχαίο κατάλοιπο. Βασικά τα αποκριάτικα δρώμενα συνέχιζαν (δυναμικά) την «αρχαϊκή» σύνδεση ανάμεσα στο γέλιο και τη σεξουαλικότητα. «**Το όνομά της** [κωμωδίας] προέρχεται από το τραγούδι (ωδή) του κώμου, μιας θορυβώδικης συντροφιάς, που τραγουδούσε, χόρευε και έκανε χοντρά αστεία κρατώντας φαλλούς (κώμος + ωδή = κωμωδία). Ο χορός των ανδρών του κώμου, που αποτέλεσε τον πυρήνα της κωμωδίας συνδέθηκε τον 6ο αι. π.Χ. στην Αττική με το **Διόνυσσο** και παρουσιάζονταν στις γιορτές του Θεού» (<https://argolikiviniiothiki.gr> / Αττική κωμωδία). Ας θυμηθούμε και τον Αριστοφάνη). Σε πολλά χωριά του «καποδιστριακού» (πρώην) Δήμου της Κύμης, τα «άσεμνα» χιουμοριστικά τραγούδια της Αποκριάς ήταν κοινό κτήμα και τραγουδιόνταν (παλιότερα) από άντρες, νεαρούς και ηλικιωμένους, αλλά και από γυναίκες (όχι όμως νομίζω ανύπαντρες). Την Κυριακή της Τυρινής αλλά και την Καθαρή Δευτέρα, γίνονταν γλέντια με οиноποσία, τραγούδι και χορό, στα οποία η συμμετοχή των ντόπιων ήταν καθολική. Τα «άσεμνα» τραγούδια, όπως λ. χ. το γνωστό πανελλαδικά «Πώς το τρίβουν το πιπέρι / του Διαόλου οι καλογέροι», είχαν την τιμητική τους. Τις Απόκριες εξάλλου, η σχέση σεξουαλικότητας και γέλιου, για την οποία μιλάμε, αναδεικνύεται μέχρι σήμερα με έμφαση, και σε διάφορα άλλα σημεία του ελλαδικού χώρου (Άγια Άννα, Σκύρος, Τύρναβος κ. α.).

Στην ίδια την Κύμη όμως, η σχέση σεξουαλικότητας-γέλιου κορυφωνόταν όχι τις Απόκριες, αλλά στις 24 Ιουνίου, στα δρώμενα του Κλήδονα. Η δημοσιογράφος Νινέτα Οικονόμου, που επισκέφθηκε την Κύμη το 1980, περιγράφει (περιοδικό «Ταξιδεύοντας», τχ. 32, Ιούλιος 1980) το έθιμο ως εξής: [«Αφού είχε «ξεκλειδωθεί» ο κλήδονας] Έν' αγόρι πού 'χε τους γονιούς του έβγαζε [από το κανάτι] τα «ριζικά» [μικροαντικείμενα όπως λ. χ. κουμπιά, που ο καθένας αναγνώριζε ότι ήταν δικά του] τραγουδώντας: «Ανοίγουμε τον κλήδονα να βγουν τα κλειδωμένα / να βγουν τα καλορίζικα τα καλοτυχισμένα». Το έδινε στην κοπέλα [που είχε ανοίξει τον κλήδονα] και κείνη κρατώντας το ένα-ένα έλεγε να πουν ένα στιχάκι που ήταν συνήθως τολμηρό. Μετά φώναζε αυτόν που τ' ανήκε και του το ξανάδινε. Όλοι γελούσαν και τον πείραζαν ανάλογα με τη σχέση που είχε με το στιχάκι. Τελειώνοντας τά 'ριχναν πάλι μέσα, λέγοντας αντίθετα τραγούδια απ' ό,τι στην αρχή [που ήταν μάλλον επαινετικά], δηλαδή κατηγορίες: «Τα μάτια σου τα γουρλωτά που τά 'χουν οι γαϊδάρες / όποιος γυρίσει να τα δει τον πιάνουνε κρυάδες». Σε μερικές γειτονιές της Κύμης (όπως στη Χειμάρρα, στου Κουμάντου τη βρύση) έριχναν τα αντικείμενα και τρίτη φορά, και τότε τα στιχάκια περιείχαν σχεδόν αποκλειστικά «τολμηρές» ερωτικές εκφράσεις. Δυστυχώς με το σβήσιμο του εθίμου του Κλήδονα, αυτά τα στιχάκια αυτά, ως «χυδαία» (με το σημερινό μέτρο της ισοπέδωσης) και «κατώτερης αξίας», εξαφανίστηκαν και μόνο κάποιος ηλικιωμένος μπορεί μέσα σε αναλαμπή της μνήμης του να θυμηθεί κάποιο.

Το ουσιαστικό τέλος του παλιού κουμωτικού χιούμορ ήρθε οπωσδήποτε την μεταπολεμική εποχή, με την έλευση και την καθολική αποδοχή του κινηματογράφου, ως κύριου τρόπου διασκέδασης. Τα αστεία των κωμικών της μεγάλης οθόνης, έξυπνα

και φινετσάτα, έκαναν τα παλιά αστεία να φαίνονται χοντροκομμένα και πρωτόγονα. Εξάλλου μετά τον πόλεμο, ιδιαίτερα τη δεκαετία του 1950, όπως θυμούνται πολλοί ηλικιωμένοι, υπήρχε στην Κύμη και την γύρω περιοχή μια τάση να «ξεφορτωθούν» οριστικά οι άνθρωποι «τα παλιά»: για παράδειγμα οι παλιές (πολύτιμες) τοπικές φορεσιές των γυναικών, φοριόντουσαν (μαζί με φθηνές απομιμήσεις τους) πια μόνο από τους μασκαράδες τις Απόκριες. Ή (άλλο παράδειγμα, όπως μου το έχουν αφηγηθεί), όταν βγήκαν στην αγορά τα εμαγιέ σκεύη (τότε περίπου), πολλές Ενοριάτισσες ξεφορτώνονταν τα παλιά χάλκινα σκεύη, πετώντας τα στις ρεματιές. (Οι δυο Ηπειρώτες γανωτήδες της Πλατάνας, ο κυρ-Κώστας και ο κυρ-Χρήστος, σχεδόν «έκαναν την τύχη τους» από τα πεταγμένα σκεύη που έβρισκαν ανάμεσα στους βάτους και τα λασπωμένα νερά).

Το μεγάλο πάντως χτύπημα στις τοπικές ιδιαιτερότητες του χιούμορ, το έδωσε η τηλεόραση. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, όταν η τηλεόραση μπήκε στα λαϊκά σπίτια, θα πρέπει (και στην Κύμη) να μιλάμε μόνο για κατάλοιπα των παλιών τρόπων αστεϊσμού και ανταπόκρισης δια του γέλιου. Τη δεκαετία του 1980 λ. χ., δημοσίευε (στα «Κουμιώτικα Νέα») τα χρονογραφήματά της η Πόπη Μπούνια-Πασπαλιάρη. Το χιούμορ τους, που τα έκανε άλλωστε πολύ δημοφιλή, δεν προερχόταν τόσο από τα συμβάντα που περιέγραφαν οι αφηγήσεις, όσο από την παλιά, γεμάτη ιδιωτισμούς, κουμιώτικη γλώσσα, που χρησιμοποιούσε η συγγραφέας. Οι αναγνώστες γελούσαν, αν το πούμε λόγο υπερβολικά, κυρίως με τον παλιό τους εαυτό.

Εκείνο που θέλω να σημειώσω, κλείνοντας, σαν τοπική ιδιαιτερότητα («παλαιού τύπου», καθώς σιγά-σιγά εκλείπει και αυτή) είναι όχι το πείραγμα των πολλών για κάποιους που είναι πιο ευάλωτοι λόγω ίσως (ελαφρού) διανοητικού προβλήματος ή κοινωνικής κατάστασης, αλλά το χιούμορ και την πειραχτική διάθεση με την οποία ανταποκρίνονται τα ίδια αυτά ευάλωτα πρόσωπα, που δέχονται «σε καθημερινή βάση» το επιθετικό πείραγμα των άλλων.

Κάποτε είχα «κριτικάρει» έντονα κάποιο παλιό συμμαθητή μου, γιατί συχνά κατηύθυνε τα πειράγματά του σε έναν (φανερά) αδύναμο στόχο (ένα συγκεκριμένο πρόσωπο), πράγμα που επιπλέον έκανε με μεγάλη ευχαρίστηση. Του είπα (βαρύνοντας) ότι αποτελούσε προσβολή της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας αυτό που έκανε, αλλά αυτός μου αντέτεινε το εξής: «Αυτό το παιδί (ο στόχος του πειράγματος) το περιμένει το πείραγμα. Το να το ακούει και να αντιδρά με το δικό του χιούμορ, είναι για το ίδιο μια συμμετοχή στη ζωή της κοινότητας. Αν δεν το πειράζει κανείς, το παιδί αυτό θα “κλειστεί στον εαυτό του” και θα μαραζώσει». Φυσικά και δεν δέχτηκα την άποψη του φίλου μου, έμεινα όμως τελικά με την αμφιβολία αν η αποστασιοποιημένη συμπεριφορά μου απέναντι στον άνθρωπο που δεχόταν τα επιθετικά πειράγματά του, ήταν σωστή. Σιωπηρά και μάλιστα κοινωνικά απολύτως αποδεκτά (με βάση το «πολιτικώς ορθόν»), ίσως ωθούσα κι εγώ με τον τρόπο μου, προς ένα αντικειμενικά ανεπιθύμητο αποτέλεσμα: ο άνθρωπος-στόχος δεκάδων καθημερινών πειραγμάτων, να απομονωθεί και τελικά να αποβληθεί από τη ζωή της μικρής μας κοινότητας...

Μιχ. Ποντ.